

ЧЕГАРА ХУДУДЛАРИ АҲОЛИ ЯШАШ ПУНКТЛАРИДА ЮЗАГА КЕЛАДИГАН ОММАВИЙ ТАРТИБСИЗЛИКЛАРНИНГ ҲОЛАТИ, ДИНАМИКАСИ ВА НАМОЁН БЎЛИШ ШАКЛЛАРИ

Рахмонқулов Бахромжон Полвонжонович

ИИБ Академияси Магистратура тингловчиси

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20354177>

Аннотация: Мақолада чегара ҳудудлари аҳоли яшаш пунктларида юзага келадиган оммавий тартибсизликларнинг ҳолати, динамикаси ва намоён бўлиш шакллари криминологик ҳамда жиноят-ҳуқуқий нуқтаи назардан таҳлил қилинган. Шунингдек, оммавий тартибсизликларнинг келиб чиқиш сабаблари, ижтимоий-иқтисодий ва миллатлараро омиллари, уларнинг жамият барқарорлигига таъсири ҳамда профилактика чоралари ёритилган. Мақолада Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 244-моддаси мазмуни, хорижий давлатлар тажрибаси ва чегара ҳудудларида жамоат хавфсизлигини таъминлашнинг долзарб масалалари таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: оммавий тартибсизликлар, жамоат хавфсизлиги, чегара ҳудудлари, криминологик таҳлил, профилактика, ижтимоий зиддиятлар, жиноятчилик, ЖК 244-модда.

Ҳозирги глобаллашув ва ахборот-коммуникация жараёнлари жадал ривожланаётган шароитда жамиятда ижтимоий-сиёсий фаолликнинг ортиши кузатилмоқда. Фуқароларнинг турли ижтимоий ва сиёсий жараёнларда иштирок этиши, ўз ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишга интилиши демократик давлат қуришнинг муҳим кўрсаткичларидан бири ҳисобланади. Ўзбекистон Республикаси Конституциясида фуқароларнинг тинч йиғилишлар, митинглар ва намоёишлар ўтказиш ҳуқуқи кафолатланган бўлиб, мазкур ҳуқуқларни амалга ошириш жамиятда фуқаролик позициясининг шаклланишига хизмат қилади. Бироқ айрим ҳолатларда ижтимоий норозиликлар, иқтисодий муаммолар, миллатлараро зиддиятлар ёки ташқи деструктив таъсирлар оқибатида оммавий чиқишлар жамоат тартиби ва хавфсизлигига жиддий таҳдид солувчи оммавий тартибсизликларга айланиши мумкин.

Айниқса, чегара ҳудудлари аҳоли яшаш пунктларида юзага келадиган оммавий тартибсизликлар ўзига хос криминоген хусусиятларга эга бўлиб, уларнинг келиб чиқишига ижтимоий-иқтисодий беқарорлик, ишсизлик, ресурслар тақсимоотидаги муаммолар, миграцион жараёнлар, миллатлараро муносабатлар ва ахборот хуружлари таъсир кўрсатади.

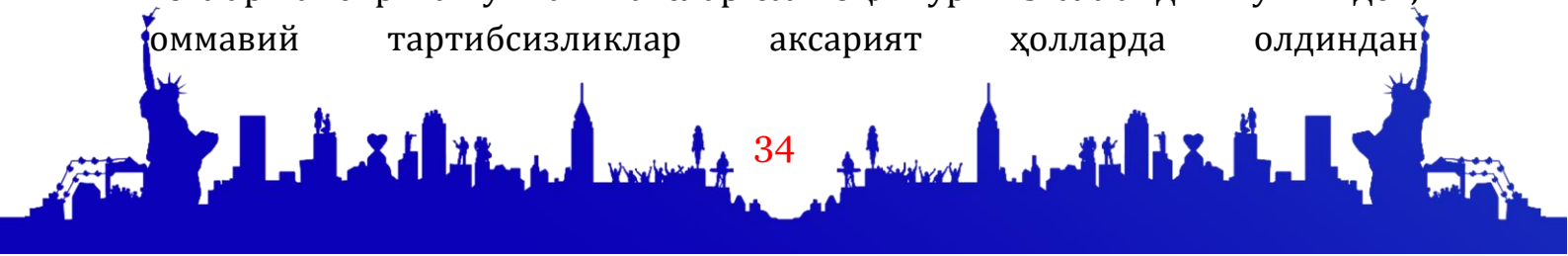

Чегара ҳудудларида аҳолининг турли маданий ва этник қатламлари ўзаро яқин муносабатда бўлиши, ташқи таъсирларга нисбатан юқори сезувчанлик ҳамда ноқонуний миграция ва контрабанда каби хавф омиллари жамоат хавфсизлигига салбий таъсир кўрсатади. Бундай ҳолатларда норозилик кайфиятидан экстремистик ва жиноий гуруҳлар фойдаланиб, вазиятни сунъий равишда кескинлаштиришга ҳаракат қилиши мумкин.

Оммавий тартибсизликлар жиноят-ҳуқуқий жиҳатдан Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 244-моддаси билан тартибга солинади. Мазкур моддада оммавий тартибсизликларни ташкил қилиш, уларда фаол иштирок этиш, зўравонлик, вайрон қилиш, ёқиб юбориш, мулкни талон-торож қилиш, қурол ёки бошқа хавфли воситалардан фойдаланиш каби ҳаракатлар учун жавобгарлик белгиланган. 2025 йил 27 мартда қабул қилинган ЎРҚ-1051-сон Қонун билан мазкур модда такомиллаштирилиб, оммавий тартибсизликларни содир этиш мақсадида махсус тайёргарликдан ўтиш ва бундай ҳаракатларни молиялаштиришга оид нормалар кучайтирилди. Бу эса замонавий хавф-хатарларни ҳисобга олган ҳолда жиноят-ҳуқуқий механизмларни такомиллаштиришга қаратилган муҳим қадам ҳисобланади.

Сўнгги йилларда дунё мамлакатларида оммавий тартибсизликлар сонининг ортиши кузатилмоқда. Россия Федерацияси, Қозоғистон, Франция ва Буюк Британия тажрибаси шуни кўрсатмоқдаки, ижтимоий тенгсизлик, ёшлар ўртасида ишсизлик, давлат органларига нисбатан ишончнинг пасайиши ва ахборот майдонидаги манипуляциялар оммавий чиқишларнинг кескинлашишига олиб келади. Хусусан, 2022 йил январь ойида Қозоғистонда юзага келган оммавий тартибсизликлар ижтимоий-иқтисодий муаммоларнинг жамият хавфсизлигига қай даражада таъсир қилишини намоён этди. Шунингдек, 2022 йил июль ойида Қорақалпоғистон Республикасида юзага келган воқеалар ҳам чегара ҳудудларида ижтимоий барқарорликни таъминлаш масаласи долзарб аҳамият касб этишини кўрсатди.

Криминологик таҳлиллар оммавий тартибсизликларда иштирок этувчиларнинг асосий қисмини ёшлар ташкил қилишини кўрсатади. Айрим тадқиқотларга кўра, бундай ҳуқуқбузарликларда иштирок этувчилар орасида ишсизлар, ижтимоий ҳимояга муҳтож қатлам ва турли деструктив ғоялар таъсирига тушган шахслар салмоқли ўрин эгаллайди. Шунингдек, оммавий тартибсизликлар аксарият ҳолларда олдиндан

режалаштирилмаган ҳолда бошланса-да, кейинчалик муайян гуруҳлар томонидан бошқарилиши ва уюшган тус олиши мумкин. Бу эса жамоат хавфсизлиги органларидан тезкор таҳлил, вазиятни прогноз қилиш ва самарали профилактика чораларини талаб этади.

Оммавий тартибсизликларнинг олдини олишда профилактика чоралари ҳал қилувчи аҳамиятга эга. Айниқса, маҳалла институти, фуқаролик жамияти институтлари, диний уламолар ва жамоатчилик вакилларининг ҳамкорлигини кучайтириш муҳим ҳисобланади. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М. Мирзиёев томонидан ҳам жамоат хавфсизлигини таъминлашда маҳалла тизимининг ўрни алоҳида таъкидланган. Чегара ҳудудларида аҳолининг ижтимоий муаммоларини бартараф этиш, иш ўринлари яратиш, ёшларни банд қилиш, ҳуқуқий маданиятни ошириш ва ижтимоий мониторинг тизимини йўлга қўйиш оммавий тартибсизликларнинг олдини олишнинг муҳим омилларидан ҳисобланади.

Шу билан бирга, замонавий ахборот технологиялари ва ижтимоий тармоқлар орқали тарқатилаётган сохта хабарлар ва провокацион чақириқлар ҳам оммавий тартибсизликларни келтириб чиқарувчи омиллардан бирига айланмоқда. Шу сабабли аҳолининг медиасаводхонлигини ошириш, ахборот хавфсизлигини таъминлаш ва ижтимоий тармоқлардаги деструктив чақириқларни барвақт аниқлаш бўйича механизмларни такомиллаштириш талаб этилади. Хорижий давлатлар тажрибасида жамоатчилик билан мулоқот қилиш, эрта огоҳлантириш тизимлари ва ижтимоий мониторинг механизмлари самарали восита сифатида қўлланилмоқда.

Хулоса қилиб айтганда, чегара ҳудудлари аҳоли яшаш пунктларида юзага келадиган оммавий тартибсизликлар жамият барқарорлиги ва давлат хавфсизлигига жиддий таҳдид солувчи омиллардан бири ҳисобланади. Уларнинг келиб чиқиш сабаблари ижтимоий, иқтисодий, сиёсий ва криминологик омиллар билан узвий боғлиқдир. Шу боисдан оммавий тартибсизликларнинг олдини олиш фақат ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолияти билан чекланиб қолмасдан, балки давлат органлари, маҳалла институти, фуқаролик жамияти ва аҳолининг ўзаро ҳамкорлиги асосида амалга оширилиши лозим. Жамиятда қонунийлик, ижтимоий адолат ва фуқароларнинг давлатга нисбатан ишончини мустаҳкамлаш эса барқарор тараққиётнинг муҳим шарти ҳисобланади

Фойдаланилган адабиётлар:

1. ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси: 1994 йил 22 сентябрь, № 2012-XII // Lex.uz
2. Ўзбекистон Республикасининг “Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 244-моддасига ўзгартириш киритиш тўғрисида”ги Қонуни: 2025 йил 27 март, ЎРҚ-1051-сон // Lex.uz
3. Shavkat Mirziyoyev. Янги Ўзбекистон стратегияси. — Тошкент: “O‘zbekiston” нашриёти, 2021. — 464 б.
4. Мухаммадалиев Э.Д. Оммавий тартибсизликларнинг жиноят-ҳуқуқий тавсифи // Zamonaviy ta’lim va ilmiy tadqiqotlar muammolari. — 2024. — № 4. — Б. 112-118.
5. Карпец И.И. Преступность: иллюзии и реальность. — Москва: Юридическая литература, 1992. — 432 с.
6. Антонян Ю.М. Криминология. Избранные лекции. — Москва: Логос, 2004. — 448 с.
7. Рустамбаев М.Х. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексига шарҳ. Махсус қисм. — Тошкент: TSUL, 2016. // TSUL Library

